

**Petr Mareš: *Moje dobrodružná cesta sociologií:
100 let sociologie v Brně z mého pohledu***
Brno, Masarykova univerzita 2023, 214 s.

**Hynek Jeřábek: *Má sociologická dobrodružství:
Lidé, místa, vědecká setkání***
Praha, Nakladatelství Karolinum 2025, 112 s.

Česká sociologie byla v nedávné době obohacena o žánr, který jí dosud chyběl – autobiografie českých sociologů a socioložek. Když v roce 2012 vyšel překlad knihy Petera Bergera *Dobrodružství náhodného sociologa* (CDK, Brno), v níž Berger reflektuje svoji profesní a učitelskou dráhu, jednalo se o inspirativní podnět pro generaci sociologů a socioložek, kteří jsou stále více či méně aktivní, ale přitom již také mají ve své profesní dráze co reflektovat. Těto výzvy se chopili – v českém kontextu, pokud je mi známo, jako první – Petr Mareš a Hynek Jeřábek. Jejich knihy *Moje dobrodružná cesta sociologií* a *Má sociologická dobrodružství* v prvním vydání vycházejí časově velmi blízko sebe (roky 2022 a 2019) a obě se již dočkaly druhého vydání rovněž v téměř stejnou dobu (roky 2023 a 2025). Oba autoři reflektují své profesní, akademické a do jisté míry také soukromé životy. V obou případech se jedná o poutavé čtení, které představuje jejich sociologické dráhy, ale také odkazuje k vývoji sociologie jako vědní disciplíny u nás. Jelikož se jedná o knihy žánrově stejně orientované, které mají společné zaměření, ale zároveň jsou odlišně koncipovány, nabízí se je nejen reflektovat, ale také číst dohromady.

Knihy Hynka Jeřábka obsahuje vedle prologu a závěru patnáct kapitol. Kapitoly jsou sice do jisté míry chronologicky seřazeny, nicméně je lze číst rovněž nelineárně, podle tematického výběru čtenáře. Prolog ke knize začíná v roce 1988 popisem „hlasovací revoluce“ na valném shromáždění ČSSS (Československá sociologická společnost). Závěr knihy pak bilancuje klíčové milníky v profesním životě autora od 90. let 20. století. Těmito milníky, z nichž je vždy jednomu věnována vybraná kapitola knihy, jsou jednak zahraniční pobyty a badatelské stáže (přičemž první pobyt autor realizoval až ve svých 40 letech věku, přesněji v roce 1992 na univerzitě v Berkeley); dále výzkumné projekty realizované v 90. a pozdějších letech minulého století, jež formovaly jeho profesní orientaci; studium sociologických klasiků spojených s návštěvou archivů v Kostnici a ve Vídni (v osobě Paula Lazarsfelda měly tyto návštěvy pak formativní vliv na profesní zaměření a vědeckou kariéru autora); vzdělávání se v metodologických seminářích, osvojování si nových výzkumných přístupů a jejich rozvíjení v rámci českého kontextu; prezentace odborných příspěvků na vědeckých konferencích a výzkumných pobytech a de facto budování sociálního kapitálu v rámci mezinárodní sociologické komunity; v neposlední řadě to jsou doktorští studující a práce s nimi na společných projektech a publikacích.

Knihy Petra Mareše je – vedle úvodu, závěru a také biografických příloh (medailonků) vybraných brněnských sociologů a socioložek – složena ze čtyř ka-

pitol vymezujících čtyři zásadní období vývoje sociologie v Brně. Dále kniha obsahuje kapitolu o jednom časovém mezidobí a také krátkou kapitolu nostalgicky nazvanou „Odcházení“. Petr Mareš tak skrze svoji profesní kariéru reflektuje vývoj sociologie jako vědního oboru a jeho institucionálního zakotvení v Brně. A to od jeho počátků konce 20. let 20. století, spojených se sociologickým seminářem Inocence Arnošta Bláhy, až do 90. let 21. století. Tento vývoj nejen časově, ale také věcně a generačně rozděluje, a tak významově zakotvuje. Prostor, který je v knize věnován jednotlivým obdobím, není však stejný. Lineárně roste směrem k pozdějším obdobím. Nejpodrobněji se autor věnuje třetímu a především čtvrtému období vývoje sociologie v Brně, což jsou období jeho vlastní zkušenosti. Prvním dvěma obdobími je věnován menší prostor (zde je pochopitelně čerpáno pouze z historických pramenů a vlastní četby). Třetí období, vymezené roky 1968 až 1989, je definováno jako období „kvílející“ sociologie. Na jedné straně toto období popisují systémová omezení zabraňující realizovat cokoli vědecky přínosného a smysluplného, na straně druhé jsou popsány nejrůznější způsoby, jak alespoň v jakési minimální, a přitom ještě důstojné formě udržovat bádání a také výuku sociologie. V této situaci Petr Mareš popisuje své intelektuální zranění, poukazuje na omezenou dostupnost knih a textů (co číst?), zabývá se hledáním jejich interpretačních klíčů (jak je číst?) a popisuje přínos svých soukromých učitelů pro jeho intelektuální a později také profesní růst. Ten se propojuje s brněnskou katedrou sociologie až ve čtvrtém období – po roce 1989. V tomto momentě témata knihy Petra Mareše víceméně odpovídají tématům zachyceným v knize Hynka Jeřábka: osobní zahraniční zkušenost, rozvoj bádání a výuky, individuální adaptace na tyto strukturální změny, vědecké granty (jejich tematické rozlišení, způsoby jejich řešení, přínosy), odborné publikace a sociologické knihy, doktorští studující. Cenné je zaznamenání okolností vzniku Fakulty sociálních studií (rok 1997), informace o struktuře výuky sociologie v 90. a pozdějších letech, úvahy o vymezení sociologie s ohledem na ostatní vědní disciplíny a akademický růst (časově zarámovaný) jednotlivých členů a členek katedry sociologie v Brně.

V čem jsou obě knihy podobné a v čem se liší? Druhé vydání knihy Petra Mareše je přepracováno a také doplněno. Druhé vydání knihy Hynka Jeřábka se s výjimkou několika drobností od vydání prvního příliš neliší. Obě knihy jsou napsány z osobní perspektivy. Nejedná se, což oba autoři opakovaně zdůrazňují, o snahu objektivně popsat tok událostí, ale o jejich individuální perspektivu, z níž s odstupem času zachycují svoje profesní životy. Obě knihy jsou napsány pro čtenáře velmi přívětivým jazykem. Petr Mareš skrze svoji profesní kariéru reflektuje vývoj sociologie jako vědního oboru a jeho institucionálního zakotvení v Brně. Je faktografický, systematický, pracuje s daty a odkazy. Znamená to, že jeho kniha může být nazírána mimo samotný obsah také jako zdroj údajů a doplňujících faktů o vývoji sociologie v Brně. Oproti tomu Hynek Jeřábek popisuje vybrané události a témata spojené především s jeho vlastní sociologickou kariérou. A to až od roku 1989. Protože jsou jednotlivé kapitoly věnovány vždy pouze jednomu vybranému tématu, nejedná se o systematický popis vývoje jeho profesní kariéry. Propojky ve své kariéře sociologa nechává na čtenáři a institucionálního uspořádání sociologie v Praze se dotýká jen velmi letmo. Zatímco z knihy Petra Mareše

se o peripetiích vývoje sociologie v Brně dozvíme hodně, zmapování vývoje pražské sociologie v knize Hynka Jeřábka chybí. Pro oba autory je nicméně v jejich kariéře signifikantní strukturální růst příležitostí v 90. letech 20. století. Díky němu došlo v jejich životech ke změně, která znamenala akademický růst, vědecký a pedagogický rozvoj, i když již v pozdějším věku. I přesto však oba zvládli – sice ve zkráceném, za to však velmi intenzivním časovém období – vybudovat poměrně solidní doktorskou školu, z níž vzešla další generace českých sociologů a socioložek. Profesní události Hynek Jeřábek obohacuje o dobové fotografie, kniha Petra Mareše obsahuje pouze jednu fotografii, která je sice humorným odlehčením, nijak však nesouvisí s popisovanými jevy a událostmi. Kniha Petra Mareše je doslova prošpikována citáty literátů, intelektuálů a sociologů. Obsahuje řadu nejrůznějších významových odboček, které dokládají erudici autora, nicméně do jisté míry tím také narušují příběhovou linii a kontinuitu čtení samotného textu. Kniha Hynka Jeřábka citáty, významové odbočky a historické paralely prakticky neobsahuje. Knihu Petra Mareše, pokud je mi známo, nelze koupit, nicméně je k dispozici online na stránkách vydavatelství MUNI Press (<https://munispace.muni.cz/library/catalog/view/2250/6834/4445-1/0>). Kniha Hynka Jeřábka je standardně dostupná na pultech knihkupectví.

Obě knihy lze považovat za významné příspěvky do kánonu české sociologie. Oba autoři pojali svoji autobiografii z odlišných, přitom zajímavých a čtivých perspektiv. Petr Mareš píše o institucionálním vývoji sociologie v Brně, Hynek Jeřábek o své individuální profesní kariéře sociologa. Nicméně v Marešově textu je samozřejmě také Jeřábekova osobní perspektiva a v Jeřábkově knize je nastíněn Marešův institucionální přístup. Petr Mareš byl zřejmě inspirován Bergerovou knihou (cituje ji). Hynek Jeřábek přiznává inspirační zdroj v knize *Participant Observer* (1994), v níž americký sociolog William Foote White (autor slavné knihy *Street Corner Society*) líčí svůj výzkumnický život. Je dobře, že obě knihy, i když se stejným zaměřením, vyšly. Jsou napsány z odlišných perspektiv, díky čemuž vidíme, že profesní autobiografii není nezbytné reflektovat pouze jedním způsobem. Z toho úhlu pohledu lze také na obě knihy pohlížet jako na inspirační zdroje pro další generace českých sociologů a socioložek, kteří uvažují o veřejnou reflexi své profesní dráhy.

Tomáš Katrňák

Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno

katrnak@fss.muni.cz